

Paper type: Research Article

The Role of Social Responsibility on the Relationship between Tax Avoidance and Financial Leadership

Mahdi Filsaraei^{*1}, Shaghyegh Ahrari²

Received: 2025/07/05

Accepted: 2025/09/08

Abstract

Purpose: In financial reports, the tax is the government's share of the profits of companies; Tax avoidance means tax savings resulting from the reduction of public tax payments, which sometimes, its legality is doubted and is considered as the number of transactions to minimize tax liabilities. Companies have responsibilities towards stakeholders, society and individuals, the fulfillment of which depends on compliance with other responsibilities such as social responsibility, which can improve the company's financial leadership.

Method: The current research has studied the relationship between tax avoidance and financial leadership with the role of social responsibility, which is of an applied type in terms of division based on the purpose, and in terms of descriptive-correlational research method, it is a survey. In the research statistical community, all certified accountants were members of the certified accountants' community. The samples were selected randomly and available, and the questionnaires were distributed to the statistical population. The collected versions, after removing the incomplete and distorted ones, 342 items were included in the analysis. The validity of the research tool was calculated using face validity, content validity and confirmatory factor analysis and its reliability through Cronbach's alpha. The measurement tool of the financial leadership style improvement questionnaire derived from the Bardens and Metzkas model (2007), the tax avoidance questionnaire of Hadian and Tadel (2012) and the Kairat social responsibility questionnaire (2015). According to Sobhani et al.'s research (2019), it was done with a five-point Likert scale method. In order to analyze the data, structural equation modeling method with Smart PLS software was used.

Findings: The results indicated that there is a negative and significant relationship between tax avoidance and financial leadership style, and that social responsibility has a significant effect on the relationship between tax avoidance and financial leadership style.

Conclusion: It can be concluded that as tax avoidance increases, the type and style of financial leadership in companies change. In other words, these companies, in terms of leadership style, take advantage of gaps in legal requirements and accounting standards and place less emphasis on individual values.

Keywords: Financial Leadership, Leadership Style, Social Responsibility, Tax Avoidance.

10.71600/jacgr.2025.1211157

How to cite this article: Filsaraei, M., & Ahrari, S. (2025). The Role of Social Responsibility on the Relationship between Tax Avoidance and Financial Leadership. *Accounting and Corporate Governance Researches*, 4(12), 23-44. (In Persian).

¹. Assistant Professor, Department of Accounting, Hakim Toos Higher Education Institute, Mashhad. Iran.

^{*}Corresponding Author: Filsaraei@yahoo.com

². MSc., Department of Accounting, Hakim Toos Higher Education Institute, Mashhad. Iran.

نوع مقاله: علمی پژوهشی

نقش مسئولیت‌پذیری اجتماعی در رابطه‌ی اجتناب مالیاتی و رهبری مالی

مهدی فیل‌سرائی^{۱*}، شقایق احراری^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۱۴

چکیده

هدف: در گزارش‌های مالی، مالیات سهم دولت از سود شرکت‌ها است؛ اجتناب مالیاتی به معنای صرفه‌جویی مالیاتی ناشی از کاهش مالیات پرداختی عمومی است که گاهی اوقات، قانونی بودن آن، مورد تردید بوده و به مفهوم تعداد معاملات برای به حداقل رساندن بدهی‌های مالیاتی به شمار می‌آید. شرکت‌ها مسئولیت‌هایی در مقابل ذی‌نفعان، جامعه و افراد دارند که تحقق آن، در گرو رعایت سایر مسئولیت‌ها چون مسئولیت‌پذیری اجتماعی است که می‌تواند مسبب بهبود رهبری مالی شرکت شود.

روش: پژوهش حاضر، رابطه‌ی اجتناب مالیاتی و رهبری مالی را با نقش مسئولیت‌پذیری اجتماعی، بررسی کرده که از نظر تقسیم‌بندی بر مبنای هدف، از نوع کاربردی و از نظر روش انجام پژوهش توصیفی-هم‌بستگی، پیمایشی است. جامعه‌ی آماری تحقیق، کلیه حسابداران رسمی عضو جامعه حسابداران رسمی بوده‌است. گزینش نمونه‌ها، بصورت تصادفی و در دسترس انجام و پرسش‌نامه‌ها در جامعه‌ی آماری توزیع شد. نسخه‌های جمع‌آوری‌شده، پس از حذف موارد ناقص و مخدوش، به تعداد ۳۴۲ مورد در تجزیه و تحلیل شرکت داده‌شدند. روایی ابزار پژوهش به شیوه‌ی روایی صوری، محتوایی و تحلیل عاملی تأییدی و پایایی آن از طریق آلفای کرونباخ مورد محاسبه قرار گرفت. ابزار سنجش پرسش‌نامه‌ی ارتقاء سبک‌های رهبری مالی برگرفته از مدل باردنز و متزکاس (۲۰۰۷)، پرسش‌نامه‌ی اجتناب مالیاتی پژوهش هادیان و تحویلی (۱۳۹۲) و پرسش‌نامه‌ی مسئولیت اجتماعی کایرت (۲۰۱۵)، منطبق با پژوهش سبحانی و همکاران (۱۳۹۹)، با روش مقیاس پنج گزینه‌ای لیکرت بوده‌است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش مدل‌یابی معادلات ساختاری با نرم افزار Smart PLS استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج حاکی از آن بود که بین اجتناب مالیاتی و سبک رهبری مالی، رابطه‌ی منفی و معناداری وجود دارد و مسئولیت‌پذیری اجتماعی اثر معنی داری بر رابطه بین اجتناب مالیاتی و سبک رهبری مالی دارد.

نتیجه‌گیری: می‌توان نتیجه گرفت هر چه اجتناب مالیاتی بیشتر شود، نوع و سبک رهبری مالی شرکت‌ها تغییر می‌یابد. به عبارتی این شرکت‌ها از نظر سبک رهبری، از خلاء الزامات قانونی و استانداردهای حسابداری استفاده نموده و به ارزش‌های فردی کمتر توجه می‌نمایند.

واژه‌های کلیدی: اجتناب مالیاتی، رهبری مالی، سبک رهبری، مسئولیت اجتماعی.

10.71600/jacgr.2025.1211157

استناد: فیل‌سرائی، مهدی؛ احراری، شقایق (۱۴۰۴). نقش مسئولیت‌پذیری اجتماعی در رابطه‌ی اجتناب مالیاتی و رهبری مالی. پژوهش‌های حسابداری و راهبری شرکتی، ۴(۱۲)، ۲۳-۴۴.

^۱. استادیار، گروه حسابداری، مؤسسه آموزش عالی حکیم طوس، مشهد، ایران. *نویسنده مسئول: Filsaraei@yahoo.com

^۲. کارشناسی ارشد، گروه حسابداری، مؤسسه آموزش عالی حکیم طوس، مشهد، ایران.

مقدمه

مدیران از گذشته تا حال، تلاش‌های فراوانی در جهت کاهش بار مالیاتی شرکت انجام داده‌اند و این مهم، معمولاً از طریق راه‌های قانونی و یا از طریق تقلب (اعمال خلاف قانون) صورت می‌گیرد (حمیدیان، ۱۳۹۶). بر اساس دیدگاه نمایندگی، این تلاش مدیران در جهت افزایش ثروت سهام‌داران و یا جلوگیری از انتقال ثروت به بیرون، مورد حمایت می‌باشد؛ ولی از نظر اخلاق تجاری، منافع اقتصادی و مسئولیت‌های اجتماعی فعالیت‌های مدیران از این طریق، زیر سؤال می‌رود؛ گاهی پرداخت مالیات به عنوان تبعیت و احترام مدیران به مسئولیت‌های اجتماعی مطرح می‌شود. بر اساس دیدگاه ذی‌نفعان، مالیات پرداختی، یکی از عناصر اصلی مسئولیت‌های اجتماعی است. در این راستا، لانیس و ریچاردسون^۱ (۲۰۱۵)، دریافتند که شرکت‌های دارای مسئولیت اجتماعی، کم‌تر درگیر اختلاف مالیاتی و اختلاف نظر در مورد تعهدات مالیاتی خود هستند. هوی و همکاران^۲ (۲۰۱۳) و لاگویر و همکاران^۳ (۲۰۱۵)، نیز نشان دادند، شرکت‌هایی که فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی پایینی دارند، در اجتناب مالیاتی، تهاجمی عمل می‌کنند. در مقابل، دیوس و همکاران^۴ (۲۰۱۶)؛ لندری و همکاران^۵ (۲۰۱۳)؛ لانیس و ریچاردسون^۶ (۲۰۱۲) نیز، وجود ارتباط مثبت بین افشای مسئولیت‌های اجتماعی و اجتناب مالیاتی را مطرح کردند. مسئولیت اجتماعی، مجموعه‌ی وظایف و تعهداتی است که سازمان بایستی در جهت حفظ و مراقبت و کمک به جامعه‌ای که در آن فعالیت می‌کند، انجام دهد (جلیلی و قیصری، ۱۳۹۳).

مسئولیت‌پذیری اجتماعی سازمان‌ها، به بررسی این موضوع می‌پردازد که عملکرد یک سازمان از نظر اثربخشی در جامعه و همچنین، اثرگذاری بر محیط زیست، عامل مهمی در سنجش عملکرد کلی سازمان و مدیریت آن به شمار می‌آید که از جمله عوامل مؤثر بر تعدیل مدیریت سود و دست‌کاری حساب‌ها توسط مدیران شرکت‌ها است (جلیلی و قیصری، ۱۳۹۳). در واقع، از عوامل مهمی که مدیران و رؤسای شرکت را به هموارسازی و مدیریت سود ترغیب می‌کند، انگیزه‌های بازار سرمایه است، انتظار به دست آوردن سودهای بسیار زیاد و مشکلات موجود در این راه، در طی چرخه‌ی تجاری شرکت موجب حساسیت شدید و به نوعی بی‌اعتمادی در سرمایه‌گذاران شده است که ریسک شرکت را افزایش می‌دهد، بنابراین، مدیران تلاش می‌نمایند تا در روندی عادی و حساب‌شده و یک‌نواخت، سود شرکت را گزارش نمایند تا حساسیتی در بین سرمایه‌گذاران به وجود نیاید؛ یکی از عواملی که می‌تواند منجر به ایجاد نوسان در سودآوری شرکت‌ها شود، همین تصمیم‌های مدیران است. منظور از این تصمیم‌ها، کلیه‌ی مسائل رهبری مالی برای سرمایه‌گذاری است که می‌تواند شرکت را با سود و زیان زیادی مواجه کند و واحد انتفاعی را متحمل ریسک‌های زیادی نماید. آثار این‌گونه تصمیم‌ها، معمولاً سود واحد را دچار نوسان می‌نماید که گاهی، جبران آن تصمیم‌ها غیر ممکن شده و باعث ناتوانی مالی شرکت می‌گردد (احمدپور و شهسواری، ۱۳۹۲).

مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها برای حکومت‌ها جذاب است؛ زیرا آن‌ها را قادر می‌سازد تا تلاش‌ها، برنامه‌ها و سیاست‌های مالی را جایگزین، تکمیل و قانونی کنند و مکمل نقش دولت در تدوین سیاست‌گذاری اجتماعی کارا باشند (سپاسی و همکاران، ۱۳۹۵). در اهداف اقتصادی کسب و کارها، باید مسئولیت اجتماعی را نیز، در نظر گرفت؛ این امر، شامل اخلاق رفتاری، کمک به توسعه‌ی اقتصادی و بهبود کیفیت زندگی ذی‌نفعان است (حسینوف و کلام، ۲۰۱۲). در واقع، مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی، باور شرکت در این خصوص است که کلیه‌ی اقدامات آن از جمله سیاست‌های مربوط به پرداخت مالیات شرکت بر تمام ذی‌نفعان از جمله سهام‌داران، کارکنان، جامعه، دولت و مشتریان و غیره، تأثیر می‌گذارد (دارابی و همکاران، ۱۳۹۶). بر مبنای این دیدگاه، فعالیت‌های مسئولانه، شامل توجه به تأثیر اقدامات شرکت و تلاش جهت اثرگذاری مثبت و حفظ منافع کلیه‌ی ذی‌نفعان است و فعالیت‌های غیرمسئولانه، مجموعه‌ی اقداماتی تعریف می‌شوند که اثرات منفی داشته و به طور گسترده به راهبری شرکتی، روابط کارکنان، جامعه، بهداشت عمومی، حقوق بشر، محیطی زیست و غیره، آسیب می‌رسانند (حجازی و همکاران، ۱۳۹۴). منطبق با

¹ Lanis & Richardson

² Hoi et al.

³ Laguir et al.

⁴ Davis & et al

⁵ Landry et al.

⁶ Lanis & Richardson

⁷ Huseynov & Klammm

این دیدگاه، اجتناب از مالیات در گرو فعالیت‌های غیرمسئولانه یا غفلت از مسئولیت‌پذیری اجتماعی قرار می‌گیرد. منظور از اجتناب مالیاتی، تلاش در جهت کاهش مالیات‌های پرداختی است (هانلون و هیتزمن^۱، ۲۰۱۰). در واقع، اجتناب از مالیات استفاده از خلاءهای قانونی در قوانین مالیاتی در راستای کاهش مالیات یا به تعبیری دیگر، سوء استفاده‌ی رسمی از قوانین، معافیت‌ها و مشوق‌های قانونی است (قادرزاده و علوی، ۱۴۰۱). در اجتناب مالیاتی، شرکت سهم عادلانه‌ی خود از مالیات واقعی را به منظور تأمین مالی کالاهای عمومی و خدمات اجتماعی به دولت پرداخت نمی‌کند (فرنز و پرکش^۲، ۲۰۱۲). بنابراین، اجتناب مالیاتی می‌تواند موجب اختلال در سیستم اقتصادی کشور شده و خسارت‌های اقتصادی و غیرقابل جبرانی بر وضعیت اجتماع وارد کند (لندولف^۳، ۲۰۰۶).

محققان بیان داشته‌اند که رهبری، توانایی اثر گذاشتن بر نگرش‌ها، توانایی‌ها و باورهای کارکنان در راستای رسیدن به اهداف سازمانی است. هرچند که سال‌ها رهبری مالی، موضوع اصلی محققان بوده‌است؛ اما، به دلیل تغییرات چشم‌گیر اجتماعی که در طول دو دهه‌ی گذشته اتفاق افتاده است، باعث گردیده تا هم‌چنان، بحث رهبری و سبک‌های نوین آن، بیش‌تر جلوه نمایند (دوکت و مکفارلن^۴، ۲۰۰۳). در عصر حاضر که ظهور و سقوط سازمان‌ها بیش از پیش دیده و تحلیل می‌شود؛ به جرأت می‌توان گفت یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین مؤلفه‌هایی که باعث تمایز در چگونگی اداره‌ی سازمان‌ها می‌شود، رهبری است و محرز است که در شرایط فعلی شرکت‌ها، رهبری اثربخش با موفقیت سازمان‌ها نسبت مستقیم و مهمی پیدا کرده است. اما، در رهبری مالیات، پرداخت آن، هزینه‌ها را کاهش می‌دهد و باعث بهبود سودآوری می‌شود. به این ترتیب، اجتناب از مالیات می‌تولند به عنوان یک مسئولیت اقتصادی (که اولین و مهم‌ترین مسئولیت اجتماعی نیز است)، تلقی شود؛ اما، برخی دیگر، اجتناب مالیاتی را به عنوان غفلت از مسئولیت اجتماعی می‌دانند. پرداخت مالیات، یک نقش حیاتی در جامعه دارد و زمانی که شرکت جنبه‌ی مشارکت اقتصادی جامعه را نادیده بگیرد، در حقیقت مسئولیت اجتماعی سازمان را به خطر می‌اندازد؛ در برخی از موارد، اعتقاد بر این است که قبول مسئولیت اجتماعی، باعث کاهش پرداخت مالیات می‌شود؛ زیرا کاهش پرداخت مالیات، سودآوری را افزایش می‌دهد و شرکت در موقعیت بهتری قرار می‌گیرد که می‌تواند برای فعالیت‌های اجتماعی هزینه داشته باشد (سپاسی و همکاران، ۱۳۹۵). علاوه بر مسئولیت اجتماعی، سیاست‌های تأمین مالی و سرمایه‌ی انسانی نیز بر انتخاب‌های استراتژیک نوآورانه شرکت‌ها تأثیر می‌گذارد. در واقع، شیوه‌های مسئولیت اجتماعی می‌تواند بر شرایط بدهی از طریق کاهش اطلاعات نامتقارن اثرگذار باشد و هم‌چنین، تأثیری بر نوآوری داشته باشد (لانیس و ریچاردسون^۵، ۲۰۱۲). اما، توسعه‌ی مناسب شیوه‌های منابع انسانی بر اساس استراتژی‌های جهت‌گیری مسئولیت اجتماعی به شرکت‌ها اجازه می‌دهد تا فعالیت‌های نوآورانه‌تر و کارآمدتری را انجام دهند (عزیزی و جوکار، ۱۴۰۰).

با افزایش اهمیت و توجه جهانی نسبت به مسئولیت اجتماعی شرکتی، شرکت‌های پیش رو در صنایع گوناگون، سعی می‌کنند که در اثبات تعهدشان نسبت به مسئولیت اجتماعی، پیش قدمی خود را حفظ نمایند؛ در واقع، دلیل این گونه توجهات از جانب شرکت‌ها در این نکته نهفته است که آن‌ها به هر نحوی عمل نمایند که عملکردشان روی جامعه تأثیر گذارد و این تأثیر چه خوب و چه بد، به خود شرکت‌ها منعکس گردد. در نتیجه، به دلیل محیط رقابتی که شرکت‌ها در آن فعالیت می‌کنند، در دهه‌ی گذشته توجه به مسئولیت اجتماعی شرکتی به مقدار قابل توجهی افزایش یافته‌است و ارائه‌ی اقداماتی مسئولانه‌ی گزارشگری پایداری در پاس داشتن محیط زیست، یکی از عوامل کلیدی موفقیت بلندمدت شرکت‌ها در محیط رقابتی امروز، مورد توجه است؛ چرا که رابطه‌ی بین مسئولیت اجتماعی شرکت و وفاداری مشتری از طریق اعتبار شرکت، شامل اعتماد مشتری و رضایت مشتری خواهد بود. از طرفی، توانایی‌های شرکت نقش مهمی در تقویت ارتباط بین طرح‌های مسئولیت اجتماعی شرکت و وفاداری مشتری دارد؛ آن هم به این دلیل که اگر توانایی شرکت با اقدامات مسئولیت اجتماعی به خوبی ارائه شود، منجر به وفاداری بیش‌تر می‌شود (اسلام و همکاران^۶، ۲۰۲۱). مشتریان انتظار دارند که شرکت‌ها به فعالیت‌های مختلف مسئولیت اجتماعی شرکتی، مانند

¹ Hanlon & Heitzman

² Ferns & Prakash

³ Landolf

⁴ Duckett & Macfarlane

⁵ Lanis & Richardson

⁶ Islam et al.

مسائل مربوط به کارکنان (حمایت از آموزش آینده)، مشارکت جامعه (اهدای و نگرانی‌های مربوط به محیط زیست بپردازند. مشتریان هنگام تصمیم‌گیری‌های شرکت، فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکتی و موضوعات اخلاقی مانند: برنامه‌های بازیافت، اطمینان از اقدامات صادقانه و منصفانه را بسیار ارزشمند می‌دانند. تردیدی نیست که استراتژی مسئولیت اجتماعی، روابط ذی‌نفعان را ایجاد و حفظ می‌کند و توانایی افزایش اعتبار مسئولیت اجتماعی شرکت را دارد. از این نظر، ایجاد و حفظ شاخص‌های مسئولیت اجتماعی می‌تواند مزایای قابل توجهی را هم داشته باشد (آهان و همکاران^۱، ۲۰۲۱).

یکی از اهداف اصلی مدیران و نمایندگان سهام‌داران در شرکت، حداکثرکردن ثروت است و سهام‌داران با استفاده از سازوکارهای مختلفی، به دنبال تحقق این موضوع و نظارت بر مدیران هستند. بنابراین، می‌توان انتظار داشت که یکی از انگیزه‌های اصلی اجتناب از پرداخت مالیات توسط مدیران، تحقق هدف حداکثرسازی ثروت سهام‌داران باشد. افزون بر این، در بسیاری از موارد که طرح‌های پاداش برای مدیران و گردانندگان شرکت در نظر گرفته می‌شود، بخشی از آن‌ها مبتنی بر معیارهای عملکرد شرکت هستند. معیارهایی که برخی از آن‌ها به میزان سود شرکت و میزان جریان‌های نقدی آزاد بستگی دارد. از این رو، می‌توان انتظار داشت که مدیران در راستای تحقق پاداش‌های در نظر گرفته‌شده از جانب سهام‌داران برای آن‌ها، انگیزه‌ی زیادی برای اجتناب مالیاتی داشته باشند؛ زیرا اجتناب مالیاتی در نهایت، به افزایش سود خالص و کاهش جریان‌های نقدی خروجی ناشی از مالیات منجر می‌شود (لاگویر و همکاران، ۲۰۱۵) که این موارد از دغدغه‌های مسائل سبک رهبری مالی است. لذا، مسأله‌ی ایجادشده در این رابطه، این است که اجتناب مالیاتی همیشه به نفع سهام‌داران نمی‌باشد و مدیران فرصت‌طلب، ممکن است به بهانه‌ی اجتناب مالیاتی، منابع را در جهت منافع شخصی هدایت یا برداشت نمایند که این موضوع، موجب افزایش هزینه‌های سهام‌داران و در نتیجه، موجب فزونی مخارج اجتناب مالیاتی به منافع آن می‌شود (رضایی و جعفری نیارکی، ۱۳۹۴). لذا، مسأله‌ی اصلی تحقیق، با اقتباس از پژوهش فیرومانسیاه و همکاران^۲ (۲۰۲۳) و پیرواکا و همکاران^۳ (۲۰۲۲)، این است که آیا مسئولیت‌پذیری اجتماعی، اثر معنی داری بر رابطه‌ی اجتناب مالیاتی و سبک رهبری مالی دارد یا خیر؟

اجتناب مالیاتی و رهبری مالی

مالیات یکی از بالاترین منابع درآمد دولت به ویژه در کشورهای در حال توسعه است، اما مالیات در واقع یکی از بزرگترین هزینه‌های شرکت‌ها است که باعث کاهش سود آنها می‌شود. البته شرکت‌ها تشویق خواهند شد تا برای افزایش درآمد هزینه‌ها را کاهش دهند که یکی از آنها اجتناب از مالیات است. اجتناب از مالیات یک استراتژی است که برای به حداقل رساندن قانونی مخارج شرکت از طریق کاهش میزان مالیات شرکتی پرداختی به دولت استفاده می‌شود. در حالی که این عمل مجاز است، اما پتانسیل کاهش درآمد مالیاتی دولت را دارد (لاکسونو و هندایانی^۴، ۲۰۲۴). هر چه اجتناب مالیاتی بیشتر شود، نوع و سبک رهبری مالی شرکت‌ها تغییر می‌یابد. این شرکت‌ها از نظر سبک رهبری، از خلاء الزامات قانونی و استانداردهای حسابداری استفاده نموده و به ارزش‌های فردی کمتر توجه می‌نمایند. یعنی هر چه اجتناب مالیاتی بیشتر شود، اخلاقیات کمتری در سطح مدیریت عالی شرکت‌ها رعایت می‌شود. رهبری اخلاقی فرهنگ انطباق را در سازمان‌ها تقویت می‌کند و کارکنان را تحت تأثیر قرار می‌دهد تا استانداردهای اخلاقی و الزامات قانونی را رعایت کنند. علاوه بر این، شیوه‌های رهبری پایدار به ایجاد اعتماد و مشروعیت با سهام‌داران، از جمله مقامات مالیاتی و جامعه گسترده‌تر کمک می‌کند. بنابراین، بررسی تأثیر رهبری پایدار و اخلاقی بر انطباق مالیاتی می‌تواند بینش ارزشمندی در مورد نقش فرهنگ و ارزش‌های سازمانی در ارتقای انطباق مالیاتی ارائه دهد (نورحسنا و فیتیریانی^۵، ۲۰۲۳).

با توجه به توضیحات فوق فرضیه اول پژوهش بدین صورت تدوین می‌گردد:

بین اجتناب مالیاتی و رهبری مالی، رابطه‌ی منفی و معناداری وجود دارد.

¹ Ahn et al.

² Firmansyah et al.

³ Purwaka et al

⁴ Laksono & Handayani

⁵ Nurhasanah & Fitriyani

مسئولیت‌پذیری اجتماعی و رهبری مالی

رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکت^۱ و رهبری در دهه‌های اخیر توجه پژوهشاتی قابل توجهی را به خود جلب کرده است. در حالی که چندین بررسی کیفی وجود داشته است، بررسی‌های کمی و سیستماتیک پیوندهای مسئولیت اجتماعی شرکت و رهبری وجود ندارد. ویژگی‌های هیئت مدیره، رهبری مسئول، کارایی تیم مدیریتی، پرداخت منصفانه و پاداش مدیر عامل از عوامل موثر در انجام رهبری به شمار می‌آیند (ژائو و همکاران^۲، ۲۰۲۳). برخی معتقد به ارتباط متقابل بین مسئولیت اجتماعی شرکت رهبری اخلاقی هستند (دیراک و فاروق^۳، ۲۰۱۸). مسئولیت اجتماعی شرکت، به کارکنان فرصتی منحصر به فرد برای شهادت و تعامل با رهبران ارائه می‌دهد به گونه‌ای که ممکن است دیدگاه‌های عدالت محور رهبر و مدیر را تقویت کند (مالوری و راپ^۴، ۲۰۱۴). همه مدیران در شرکت‌ها نمی‌توانند رهبران استثنایی باشند. از این رو، شرکت‌ها مجموعه وسیعی از ابزارها، روش‌ها و ابزارها را به مدیران خود برای حمایت از آنها در دستیابی به رهبری برجسته ارائه می‌کنند. این ابزارها از کارکردهای مختلفی مانند منابع انسانی، کنترل، ارتباطات شرکتی، مدیریت استراتژیک و مدیریت دانش سرچشمه می‌گیرند (هانسن^۵، ۲۰۱۰).

مسئولیت‌پذیری اجتماعی، اجتناب مالیاتی و رهبری مالی

یک سوال کلیدی این است که چگونه می‌توان سیستم‌های رهبری را با استراتژی شرکت همسو کرد تا به "تعالی رهبری" برسد، سوالی که در سال‌های اخیر موضوع پژوهشات تجربی بوده است. در سال ۲۰۰۳، مطالعه‌ای در دانشگاه فنی مونخ نشان داد که اکثر سیستم‌های رهبری از نظر راهبرد فراگیر سازمانی واقعاً «عالی» هستند. با این حال، نتایج همچنین نشان داده است که سیستم‌های رهبری تنها پیوند ضعیفی با موضوعاتی مانند ارزش‌ها، اخلاقیات و مسئولیت‌های اجتماعی دارند. بحران‌های اخلاقی و محیطی عمده‌ای که بسیاری از شرکت‌ها با آن‌ها مواجه بوده‌اند، محققان را به بازنگری در موضوع سیستم‌های رهبری برانگیخته است. ریشه این تفکرات در مفاهیم مدیریتی جدید مانند مسئولیت اجتماعی شرکت، پایداری شرکت و به طور کلی، مسئولیت شرکت^۶ مستتر است. لذا سیستم‌های رهبری باید فراتر از جنبه‌های صرفاً اقتصادی بروند و جنبه‌های اجتماعی و محیطی را نیز یکپارچه کنند. تنها شرکت‌هایی که سیستم‌های رهبری و مسئولیت شرکت را ادغام می‌کنند در آینده موفق خواهند بود (هانسن، ۲۰۱۰). می‌توان چنین استنتاج نمود که شرکت‌های دارای مسئولیت اجتماعی بیشتر، سبک رهبری مالی پایداری داشته و به مفاهیم پایداری، توجه بیشتری دارند. از طرفی، هر چه اجتناب مالیاتی بیشتر شود، نوع و سبک رهبری مالی شرکت‌ها تغییرات داشته و با وجود مسئولیت اجتماعی بیشتر، گرایش به سبک رهبری پایدار بیشتر می‌گردد. لذا رعایت مسئولیت اجتماعی توسط شرکت‌ها، رابطه بین انجام اجتناب مالیاتی در تغییر سبک رهبری را تضعیف می‌نماید.

با توجه به توضیحات فوق فرضیه دوم پژوهش بدین صورت تدوین می‌گردد:

مسئولیت‌پذیری اجتماعی، اثر معنی داری بر رابطه‌ی اجتناب مالیاتی و رهبری مالی دارد.

در ادامه به نتایج برخی از پژوهش‌های داخلی و خارجی پرداخته می‌شود.

فرخ و جهان‌شاد (۱۴۰۱)، پژوهشی با عنوان «خودشیفتگی مدیران، انتخاب سبک‌های رهبری در حسابداری» انجام دادند. یافته‌های پژوهش، نشان داد که خودشیفتگی مدیران بر سبک رهبری تحول‌گرا در حسابداری، در مقایسه با عمل‌گرا، تأثیر بیشتری داشته است. علاوه بر این، خودشیفتگی مدیران بر سبک رهبری عمل‌گرا و سبک رهبری تحول‌گرا در تعیین استراتژی تجاری شرکت‌ها، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، مدیریت سود و کیفیت گزارشگری مالی تأثیرگذار بوده است.

حاجی پور و برزگر (۱۳۹۹) در پژوهشی به بررسی الگوی رهبری اخلاقی و تأثیر آن بر اثربخشی رهبر در حرفه حسابداری پرداختند. پژوهش، از نوع پیمایشی توصیفی است. جامعه آماری آن شامل کارکنان ستاد دانشگاه علوم پزشکی شیراز، دانشکده پزشکی شیراز، بیمارستان‌های دولتی شیراز و شهرداری شیراز است. داده‌ها از طریق پرسش‌نامه جمع‌آوری و با استفاده از معادلات ساختاری آزمون شده است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که درک کارکنان از رفتارهای اخلاقی رهبر رابطه

^۱ CSR

^۲ Zhao et al

^۳ De Roeck & Farooq

^۴ Mallory & Rupp

^۵ Hansen

^۶ CR

مثبت و معنی‌داری با اثربخشی رهبری دارد. همچنین، انتظارات و ترجیحات کارکنان در برابر رهبری اخلاقی و درک آنان از فرهنگ اخلاقی سازمان رابطه بین درک رفتارهای اخلاقی رهبر و اثربخشی رهبر را تعدیل نمی‌کند.

حاجی آبادی و همکاران (۱۳۹۷) اثر آیین رفتار حرفه‌ای حسابداران را در ارتقاء سبک‌های نوین رهبری مالی ذیحسابان، مدیران مالی و کارکنان بخش مالی دستگاه‌های اجرایی استان خراسان جنوبی مورد بررسی قرار دادند. جامعه آماری در این پژوهش را ذیحسابان، مدیران مالی و کارکنان بخش مالی دستگاه‌های اجرایی استان خراسان جنوبی تشکیل می‌دهد که حدود ۲۴۰ نفر می‌باشند. نتایج حاصل نشان دهنده رابطه معنادار بین متغیرها و مطلوب بودن وضعیت متغیرها می‌باشد. همچنین یافته‌های حاصل نشان دهنده تایید فرضیات پژوهش می‌باشد. یعنی بین ارزش‌های فردی حسابداران، الزامات قانونی، رازداری و بی‌طرفی حسابدار و همچنین مسئولیت‌پذیری اجتماعی با سبک‌های نوین رهبری مالی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

خزدوزی و همکاران (۱۳۹۵) به بررسی تأثیر اخلاق حرفه‌ای حسابداران بر رهبری مالی موسسات حسابرسی پرداختند. جامعه آماری پژوهش شامل سرپرستان سرپرست ارشدان مدیران و حسابداران رسمی دراستخدام شاغل در موسسات حسابرسی سطح یک معتمد سازمان بورس و اوراق بهادار تهران در سال ۱۳۹۴ است. نتایج پژوهش نشان داد حرفه حسابداری از مشکل‌ترین و منضبط‌ترین حرفه‌های شغلی است و به خاطر خدمات و اطلاعات مفید و تأثیر گذاری که در راستای تصمیم‌گیری برنامه‌ریزی رهبری و کنترل فعالیت‌های سازمان در اختیار مدیران قرار می‌دهد.

المزروعی^۱ (۲۰۲۵) در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر همه‌گیری کووید-۱۹ بر سبک‌های رهبری در سازمان‌های بخش دولتی استرالیا در طول همه‌گیری کووید-۱۹ پرداخت. برای این تحقیق از یک روش کیفی شامل مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ۵۰ مدیر استفاده شد. نتایج مطالعه نشان می‌دهد که این همه‌گیری بر سبک رهبری مدیران، احساسات، استرس و اضطراب مدیران و کارکنان، و عملکرد و بهره‌وری سازمانی تأثیر گذاشته است. تغییرات در سبک رهبری برای گنجاندن حمایتی، آموزنده و انگیزشی برای مطابقت با تغییر وضعیت، مؤثر تشخیص داده شد. این مطالعه با شناسایی این سه سبک رهبری به عنوان سبک‌های مهم برای حمایت از کارکنان در طول همه‌گیری، به شکاف موجود در ادبیات می‌پردازد.

پادل^۲ (۲۰۲۴) در پژوهشی به بررسی تأثیر اتوماسیون و هوش مصنوعی بر رهبری نیروی کار و همچنین استراتژی‌هایی برای رهبران جهت هدایت مؤثر گذار به سمت یک محیط کار متمرکز بر فناوری پرداختند. هدف از این پژوهش، گسترش درک فعلی با ارائه بینش‌های ارزشمند در مورد چگونگی تأثیر هوش مصنوعی و اتوماسیون بر رهبری نیروی کار، در کنار پیشنهادها عملی برای مدیریت این تحول است. شناخت مزایای بالقوه هوش مصنوعی و اتوماسیون، مانند بهبود کارایی و توانایی‌های تصمیم‌گیری، ضروری است، ضمن اینکه نگرانی‌ها در مورد جابجایی شغلی احتمالی و ملاحظات اخلاقی را نیز در نظر می‌گیرد. این مطالعه با بررسی کامل این مسائل، قصد دارد سازمان‌ها و رهبران را به منابع لازم برای آماده شدن برای آینده کار و اطمینان از موقعیت مناسب آنها برای موفقیت در محیطی که به طور فزاینده‌ای مبتنی بر فناوری است، مجهز کند.

عبدالله شماری و همکاران^۳ (۲۰۲۳) در مطالعه‌ای به دنبال شناسایی سبک خاص رهبری نمایش داده شده توسط افراد کارآفرین بوده؛ و اینکه آیا همه شایستگی‌های آنها تأثیر یکسان یا متفاوتی بر سبک‌های رهبری وظیفه‌گرا یا مردم‌گرای آنها دارد یا خیر. پاسخ‌دهندگان در ابتدا از طریق سازمان‌های مختلفی مانند وعد (مرکز کارآفرینی آرامکو)، بنیاد میسک و منشآت شناسایی شدند. نتایج نشان می‌دهد که پاسخ‌دهندگان امتیاز بالاتری از سبک رهبری وظیفه‌گرا را نشان می‌دهند. کارآفرینان زنی که دارای درجات بالایی از مهارت‌های تجاری و مدیریتی، ارتباطی، کارآفرینی و روابط انسانی هستند، به سمت سبک رهبری وظیفه‌گرا گرایش دارند. شایستگی‌های ارتباطی و کارآفرینی تأثیر مثبتی بر سبک رهبری مردم‌گرا نشان می‌دهند. از سوی دیگر، کسب‌وکار و مدیریت، و همچنین تعاملات کارآفرینی و انسانی، تأثیر مثبتی بر سبک رهبری وظیفه‌گرا نشان می‌دهند.

فیرمانسیاه و همکاران (۲۰۲۳)، پژوهشی با عنوان «ارتباطات سیاسی، مجموعه فرصت‌های سرمایه‌گذاری، اجتناب از مالیات: بررسی نقش مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها» انجام دادند. نتایج نشان داد که ارتباطات سیاسی و مجموعه‌ی فرصت‌های

¹ AlMazrouei

² Padel

³ Abdullah Alshammari et al.

سرمایه‌گذاری، به طور مثبت بر اجتناب مالیاتی تأثیرگذار بوده‌اند. اما، افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها توانسته است، تأثیر مثبت ارتباطات سیاسی و مجموعه‌ی فرصت‌های سرمایه‌گذاری را بر اجتناب مالیاتی تضعیف کند.

وریانیا و همکاران^۱ (۲۰۲۱) در مطالعه‌ای، به دنبال دستیابی به نتایج ارزیابی عملکرد کارکنان از طریق یک سیستم پشتیبانی تصمیم‌گیری در خصوص سبک رهبری بودند. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزار اسمارت پی ال اس منجر به این یافته شد که سیستم پشتیبانی تصمیم‌گیری در سبک رهبری موقعیتی نتوانسته است به بهبود عملکرد کارکنان کمک کند. می‌توان نتیجه گرفت که نقش فناوری در تصمیم‌گیری نیمه ساختاریافته باید مبتنی بر داده‌های کافی باشد تا به بهبود انگیزه و عملکرد کارکنان کمک کند. در واقع، رهبری هنوز برای تصمیم‌گیری‌های بدون ساختار بدون توجه به داده‌های ذخیره شده در سیستم عملکرد استفاده می‌شود. شاخص‌های عملکرد به خوبی مورد توجه قرار نمی‌گیرند، به طوری که ارزش تولید شده از این مطالعه نتایج منفی را نشان می‌دهد.

روش پژوهش

این پژوهش، از نظر هدف، کاربردی و از نظر نحوه‌ی گردآوری اطلاعات، توصیفی و از نوع هم‌بستگی است. همچنین این پژوهش در دسته‌ی پژوهش‌های کاربردی و با توجه به مکانیزم گردآوری داده‌ها که با ابزار پرسش‌نامه بوده از نوع میدانی و با توجه به این که مقرر به بررسی ارتباط بین متغیرها بوده، از نوع غیرعلی و در گروه پژوهشات توصیفی (غیرآزمایشی) بوده‌است. جامعه‌ی آماری پژوهش، شامل کلیه حسابداران رسمی عضو جامعه حسابداران رسمی ایران هستند که در سال ۱۴۰۳ تعداد آنها به ۳۱۰۰ عضو می‌رسد. بر اساس جدول مورگان، نمونه لازم ۳۴۲ نفر تعیین شد.

در شیوه‌ی توزیع پرسش‌نامه‌ها نیز، برای کسب با کفایت تعداد نسخ، از هر دو روش الکترونیکی و توزیع میدانی پرسش‌نامه‌ی فیزیکی، استفاده شد. در ادامه، پرسش‌نامه‌های فیزیکی به تعداد ۷۰ نسخه توزیع شدند و پرسش‌نامه‌های الکترونیکی در گروه‌های تلگرام و واتساپ و ... ارسال شد که در نهایت، پس از حذف نسخه‌های ناقص و مخدوش، تعداد ۳۴۲ نسخه در تجزیه و تحلیل شرکت داده شدند. نگاره ۱ اختصاص نسخه‌های مقبول پرسش‌نامه‌های توزیع‌شده بین افراد پاسخ دهنده را نشان می‌دهد.

نگاره ۱. توزیع فراوانی بر اساس ویژگی‌های شخصیتی پاسخ‌دهندگان

وضعیت جنسیت	فراوانی	درصد فراوانی
آقا	۲۱۲	۶۱/۹۸
خانم	۱۳۰	۳۸/۰۲
وضعیت تحصیلات	فراوانی	درصد فراوانی
کارشناس	۱۷۸	۵۲/۰۵
کارشناس ارشد	۱۵۲	۴۴/۴۴
دکتری	۱۲	۳/۵۱
سابقه کار	فراوانی	درصد فراوانی
بین ۶ تا ۱۰ سال	۲۳	۶/۷۳
بین ۱۰ تا ۱۵ سال	۸۴	۲۴/۵۶
بین ۱۵ تا ۲۰ سال	۹۶	۲۸/۰۷
بین ۲۰ تا ۲۵ سال	۸۱	۲۳/۶۸
بیشتر از ۲۵ سال	۵۸	۱۶/۹۶
سمت	فراوانی	درصد فراوانی
حسابرس	۱۰	۰/۰۳
حسابرس ارشد	۱۷	۰/۰۵
سرپرست حسابرسی	۱۲۶	۰/۳۷
سرپرست ارشد حسابرسی	۹۷	۰/۲۸
مدیر حسابرسی	۸۶	۰/۲۵
شریک حسابرسی	۶	۰/۰۲
مجموع	۳۴۲	۱۰۰

¹ Wuryania

در پژوهش حاضر، اطلاعات به روش میدانی با اقتباس از منابع مختلف، با ابزار پرسش‌نامه به روش مقیاس پنج گزینه‌ای لیکرت جمع‌آوری شد. ابزار سنجش با اقتباس از پژوهش فیرومانسیاه و همکاران (۲۰۲۳) و پیوروکا و همکاران (۲۰۲۲)، شامل پرسش‌نامه‌های ذیل بوده‌اند:

- پرسش‌نامه‌ی ارتقاء سبک‌های رهبری مالی برگرفته از مدل باردنز و متزکاس^۱ (۲۰۰۷)، دریافتی از پژوهش مسعودی (۱۳۹۵) با ۲۴ گویه؛
 - پرسش‌نامه‌ی اجتناب مالیاتی پژوهش هادیان و تحویلی (۱۳۹۲) با ۱۶ گویه؛
 - پرسش‌نامه‌ی مسئولیت اجتماعی کایرات^۲ (۲۰۱۵)، منطبق با پژوهش سبحانی و همکاران (۱۳۹۹) با ۲۹ گویه؛
- نگاره ۲، توزیع شاخص‌های پرسش‌نامه را به تفکیک متغیرها نشان می‌دهد.

نگاره ۲. توزیع شاخص‌های پرسش‌نامه‌ها به تفکیک متغیرها

متغیر	شاخص‌های ارزیابی	تعداد گویه‌ها	شماره گویه‌ها
مسئولیت‌پذیری اجتماعی	پاسخ‌دهی اداری	۴	۴، ۳، ۲، ۱
	اقدامات اقتصادی	۵	۹، ۸، ۷، ۶، ۵
	تکریم ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی	۴	۱۳، ۱۲، ۱۱، ۱۰
	رعایت حقوق عمومی	۳	۱۶، ۱۵، ۱۴
	اقدامات زیست‌محوری	۳	۱۹، ۱۸، ۱۷
	پاس‌داشت ارزش‌های اسلامی و معنویت	۵	۲۴، ۲۳، ۲۲، ۲۱، ۲۰
	عدالت‌محوری و انصاف	۵	۲۹، ۲۸، ۲۷، ۲۶، ۲۵
	نرخ مالیاتی بالا	۴	۳۳، ۳۲، ۳۱، ۳۰
اجتناب مالیاتی	پیچیدگی و تعدد قوانین مالیاتی	۴	۳۷، ۳۶، ۳۵، ۳۴
	جو و شرایط محیطی	۴	۴۱، ۴۰، ۳۹، ۳۸
	وضعیت تورمی	۴	۴۵، ۴۴، ۴۳، ۴۲
سبک رهبری مالی	حفظ اسرار و بی‌طرفی	۶	۵۱، ۵۰، ۴۹، ۴۸، ۴۷، ۴۶
	مسئولیت‌پذیری اجتماعی	۶	۵۷، ۵۶، ۵۵، ۵۴، ۵۳، ۵۲
	ارزش‌های فردی	۶	۶۳، ۶۲، ۶۱، ۶۰، ۵۹، ۵۸
	الزامات قانونی	۶	۶۹، ۶۸، ۶۷، ۶۶، ۶۵، ۶۴

نحوه‌ی امتیازبندی گویه‌ها بر اساس پنج گزینه‌ای لیکرت عبارت است از: گزینه‌ی خیلی زیاد ۵ امتیاز، گزینه‌ی زیاد ۴ امتیاز، گزینه‌ی نظری ندارم ۳ امتیاز، گزینه‌ی کم ۲ امتیاز و گزینه‌ی خیلی کم ۱ امتیاز، در نظر گرفته شده‌اند. از آن‌جا که پرسش‌نامه‌های مورد استفاده، برگرفته از منابع مختلف بوده‌است، اعتبار آن‌ها به شیوه‌ی روایی صوری، محتوایی و تحلیل عاملی تأییدی با اظهار نظر اساتید و تیم خبرگان مورد تأیید قرار گرفته‌است. مطابق نگاره ۳، مقدار آلفای کرونباخ معادل ۰/۷۸۴ بوده است که حاکی از وضعیت مقبول است.

نگاره ۳. پایایی پرسشنامه‌ها

مقدار آلفای کرونباخ	ابعاد
۰/۷۷۱	مسئولیت‌پذیری اجتماعی
۰/۷۳۴	اجتناب مالیاتی
۰/۸۰۲	سبک رهبری مالی
۰/۷۸۴	کل پرسش‌نامه

^۱ Burden & Metzceus

^۲ Kirat

نقش مسئولیت‌پذیری اجتماعی در رابطه‌ی اجتناب مالیاتی و رهبری مالی

در بخش آمار توصیفی، با استفاده از نمودارهای ستونی، جداول فراوانی، جداول میانگین، خطای معیار و سایر آمارها به توصیف داده‌ها پرداخته شده‌است که از نرم افزار SPSS20 استفاده شد. در بخش آمار استنباطی نیز، از روش مدلیابی معادلات ساختاری با استفاده از نرم افزار Smart PLS صورت گرفت.

نتایج پژوهش

وضعیت توصیفی مسئولیت‌پذیری اجتماعی

در پژوهش حاضر، متغیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی با ابعاد هفت‌گانه‌ی پاسخ‌دهی اداری، اقدامات اقتصادی، تکریم ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی، رعایت حقوق عمومی، اقدامات زیست‌محوری، پاس‌داشت ارزش‌های اسلامی و معنویت و عدالت‌محوری و انصاف، مورد نظر در ارزیابی بوده‌است. این ابعاد بر طیف پنج درجه‌ای لیکرت و نمره‌گذاری یک تا پنج تنظیم شدند. برای محاسبه‌ی نمره‌ی کل از میانگین استفاده شد. در مقایسه‌ی میانگین‌ها با مقدار میانی ۳ مشاهده شد که بعد اقدامات اقتصادی کمی پایین‌تر و ابعاد اقدامات زیست‌محوری، پاس‌داشت ارزش‌های اسلامی و معنویت و عدالت‌محوری و انصاف بالاتر از حد میانی بوده‌است. لذا، می‌توان گفت که وضعیت شرکت‌ها، از نظر مسئولیت‌پذیری اجتماعی در سطح مقبولی از انتظار؛ اما نه ایده‌آل، بوده‌است. میانگین این ابعاد در نگاره ۴ گزارش شده‌است.

نگاره ۴. آمار توصیفی مسئولیت‌پذیری اجتماعی

ابعاد	میانگین	خطای معیار	کم‌ترین امتیاز	بیش‌ترین امتیاز
پاسخ‌دهی اداری	۳/۱۲۵	۰/۰۱۰	۴/۰۰	۲۰/۰۰
اقدامات اقتصادی	۲/۸۵۳	۰/۰۰۸	۵/۰۰	۲۵/۰۰
تکریم ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی	۳/۷۰۱	۰/۰۰۸	۴/۰۰	۲۰/۰۰
رعایت حقوق عمومی	۳/۸۵۳	۰/۰۰۸	۳/۰۰	۱۵/۰۰
اقدامات زیست‌محوری	۴/۰۰۷	۰/۰۰۳	۳/۰۰	۱۵/۰۰
پاس‌داشت ارزش‌های اسلامی و معنویت	۴/۱۱۸	۰/۰۱۱	۵/۰۰	۲۵/۰۰
عدالت‌محوری و انصاف	۳/۷۶۰	۰/۰۰۷	۵/۰۰	۲۵/۰۰

وضعیت توصیفی اجتناب مالیاتی

در پژوهش حاضر، متغیر تجربه‌ی برنبد با ابعاد چهارگانه‌ی نرخ مالیاتی بالا، پیچیدگی و تعدد قوانین مالیاتی، جو و شرایط محیطی و وضعیت توری، مورد نظر در ارزیابی بوده‌است. این ابعاد بر طیف پنج درجه‌ای لیکرت و نمره‌گذاری یک تا پنج تنظیم شدند. در مقایسه‌ی میانگین‌ها با مقدار میانی ۳ مشاهده شد که ابعاد نرخ مالیاتی بالا و وضعیت توری بالاتر از حد میانی و دو بعد دیگر در حد نمره‌ی میانی بوده‌است. لذا، می‌توان گفت که وضعیت شرکت‌ها، از نظر اجتناب مالیاتی، مستعد عدم پرداخت است. میانگین این ابعاد در نگاره ۵، گزارش شده‌است.

نگاره ۵. آمار توصیفی اجتناب مالیاتی

ابعاد	میانگین	خطای معیار	کم‌ترین امتیاز	بیش‌ترین امتیاز
نرخ مالیاتی بالا	۳/۸۰۹	۰/۰۱۲	۴/۰۰	۲۰/۰۰
پیچیدگی و تعدد قوانین مالیاتی	۳/۱۵۸	۰/۰۰۱	۴/۰۰	۲۰/۰۰
جو و شرایط محیطی	۲/۹۰۸	۰/۰۰۱	۴/۰۰	۲۰/۰۰
وضعیت توری	۴/۲۰۶	۰/۰۱۰	۴/۰۰	۲۰/۰۰

وضعیت توصیفی سبک رهبری مالی

در پژوهش حاضر، متغیر سبک رهبری مالی با ابعاد چهارگانه‌ی حفظ اسرار و بی‌طرفی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، ارزش‌های فردی و الزامات قانونی، مورد نظر در ارزیابی بوده‌است. این ابعاد بر طیف پنج درجه‌ای لیکرت و نمره‌گذاری یک تا پنج تنظیم

شدند. در مقایسه‌ی میانگین‌ها با مقدار میانی ۳ مشاهده‌شد که ابعاد الزامات قانونی و حفظ اسرار و بی طرفی بالاتر از حد میانی و دو بعد دیگر در حد نمره‌ی میانی بوده‌است. لذا، می‌توان گفت که وضعیت شرکت‌ها، از نظر سبک رهبری مالی در وضعیت متعادل بوده است.

میانگین این ابعاد در نگاره ۶ گزارش شده‌است.

نگاره ۶. آمار توصیفی سبک رهبری مالی

ابعاد	میانگین	خطای معیار	کم‌ترین امتیاز	بیش‌ترین امتیاز
حفظ اسرار و بی‌طرفی	۴/۰۱۹	۰/۰۱۲	۶/۰۰	۳۰/۰۰
مسئولیت‌پذیری اجتماعی	۳/۱۵۸	۰/۰۰۱	۶/۰۰	۳۰/۰۰
ارزش‌های فردی	۲/۹۰۸	۰/۰۰۱	۶/۰۰	۳۰/۰۰
الزامات قانونی	۳/۷۰۶	۰/۰۱۰	۶/۰۰	۳۰/۰۰

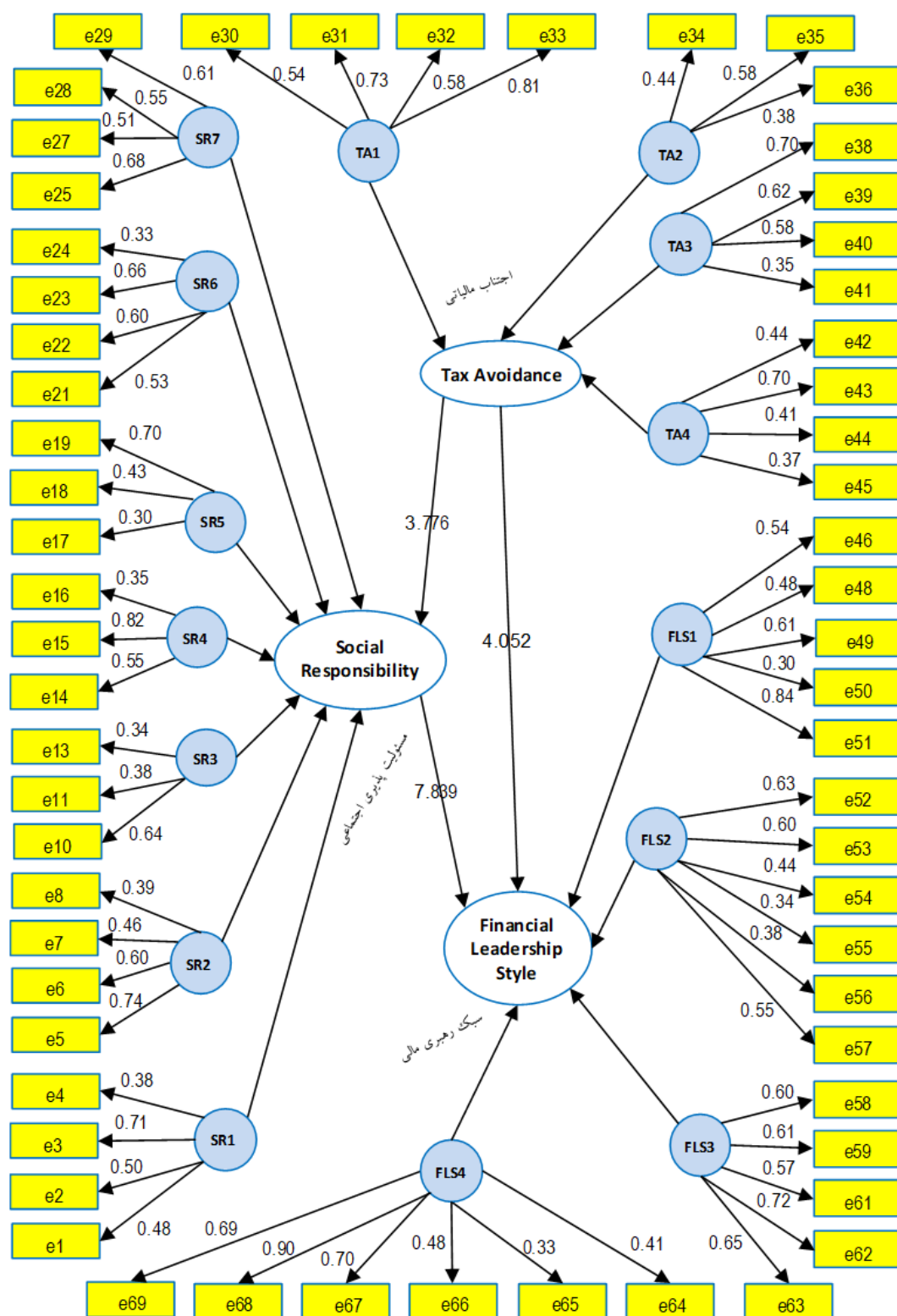
برآزش مدل‌های اندازه‌گیری

نگاره ۷، بارهای عاملی استاندارد شده سازه‌ها را نشان می‌دهد.

نگاره ۷. بارهای عاملی استاندارد شده گویه‌های شاخص‌ها

مسئولیت پذیری اجتماعی				اجتناب مالیاتی		سبک رهبری مالی		
گویه	بار عاملی	گویه	بار عاملی	گویه	بار عاملی	گویه	بار عاملی	بار عاملی
۱	۰/۴۸	۱۸	۰/۴۳	۳۰	۰/۵۴	۴۶	۰/۵۴	۰/۶۵
۲	۰/۵۰	۱۹	۰/۷۰	۳۱	۰/۷۳	۴۷	۰/۲۹	۰/۴۱
۳	۰/۷۱	۲۰	۰/۲۸	۳۲	۰/۵۸	۴۸	۰/۴۸	۰/۳۳
۴	۰/۳۸	۲۱	۰/۵۳	۳۳	۰/۸۱	۴۹	۰/۶۱	۰/۴۸
۵	۰/۷۴	۲۲	۰/۶۰	۳۴	۰/۴۴	۵۰	۰/۳۰	۰/۷۰
۶	۰/۶۰	۲۳	۰/۶۶	۳۵	۰/۵۸	۵۱	۰/۸۴	۰/۹۰
۷	۰/۴۶	۲۴	۰/۳۳	۳۶	۰/۳۸	۵۲	۰/۶۳	۰/۶۹
۸	۰/۳۹	۲۵	۰/۶۸	۳۷	۰/۲۵	۵۳	۰/۶۰	
۹	۰/۲۵	۲۶	۰/۲۲	۳۸	۰/۷۰	۵۴	۰/۴۴	
۱۰	۰/۶۴	۲۷	۰/۵۱	۳۹	۰/۶۲	۵۵	۰/۳۴	
۱۱	۰/۳۸	۲۸	۰/۵۵	۴۰	۰/۵۸	۵۶	۰/۳۸	
۱۲	۰/۲۱	۲۹	۰/۶۱	۴۱	۰/۳۵	۵۷	۰/۵۵	
۱۳	۰/۳۴			۴۲	۰/۴۴	۵۸	۰/۶۰	
۱۴	۰/۵۵			۴۳	۰/۷۰	۵۹	۰/۶۱	
۱۵	۰/۸۲			۴۴	۰/۴۱	۶۰	۰/۲۴	
۱۶	۰/۳۵			۴۵	۰/۳۷	۶۱	۰/۵۷	
۱۷	۰/۳۰					۶۲	۰/۷۲	

در ادامه، گویه‌هایی با بارهای عاملی نامناسب، به صورت مرحله به مرحله از روند تحلیل خارج می‌شوند و در هر مرحله، بارعاملی سایر گویه‌ها نیز مورد بررسی قرار می‌گیرد و این روند تا زمانی که تمامی گویه‌ها از بار عاملی مناسب برخوردار شوند، ادامه پیدا می‌کند. نمودار ۱، مدل اندازه‌گیری شاخص‌ها و بارهای عاملی آن‌ها را پس از حذف گویه‌هایی با بارهای عاملی نامناسب، نمایش داده شده‌است.

نمودار ۱. مدل برازش داده در حالت بارهای عاملی مناسب متغیرها

مطابق نمودار ۱، گویه‌هایی که بارعاملی مناسب نداشته‌اند، از روند تحلیل حذف شدند.

ارزیابی شاخص‌های معناداری مدل اندازه‌گیری

در دومین بخش از تحلیل، به بررسی پایایی و روایی متغیرها و شاخص‌های برازش مدل پرداخته شده است. با این مکانیزم که اگر شاخص‌های برازش مربوط به هر سازه در حد مطلوبی باشد، به این معنی بوده که سازه موردنظر، قابلیت برازش به وسیله گویه‌های طرح‌شده را به خوبی داشته‌است.

محاسبه‌ی پایایی مرکب

یکی از روش‌های سنجش پایایی ضریب Cr است که برای محاسبه‌ی آن ابتدا بارهای عاملی استانداردشده‌ی هر گویه و خطای استانداردشده را محاسبه کرد. چنانچه ضریب Cr بزرگ‌تر مساوی و یا نزدیک $0/7$ محاسبه گردد، پایایی آن مقیاس مناسب ارزیابی می‌شود. همچنین، ضریب Cr بزرگ‌تر و یا مساوی $0/8$ نمایانگر پایایی خیلی خوب مقیاس و اگر بزرگ‌تر و یا مساوی $0/9$ باشد؛ پایایی مقیاس، عالی می‌باشد. نتایج پایایی متغیرها از طریق ضریب Cr ، در نگاره ۸، آمده‌است.

نگاره ۸. نتایج پایایی متغیرها

متغیر	Cr	نتیجه
مسئولیت‌پذیری اجتماعی	۰/۷۴۱	بالتر از ۰/۷؛ یعنی؛ سازه مورد نظر از نظر پایایی مرکب خوب است.
اجتناب مالیاتی	۰/۸۲۱	بالتر از ۰/۸؛ یعنی؛ سازه مورد نظر از نظر پایایی مرکب خیلی خوب است.
سبک رهبری مالی	۰/۹۱۳	بالتر از ۰/۹؛ یعنی؛ سازه مورد نظر از نظر پایایی مرکب عالی است.

همان‌طور که در جدول ۱۰، مشاهده می‌شود، ضریب Cr برای متغیر سبک رهبری مالی در حد عالی، برای متغیر اجتناب مالیاتی در حد خیلی خوب و برای متغیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی در حد خوب می‌باشد. با توجه به این‌که در روش معادلات ساختاری، گویه‌ها با استفاده از بارعاملی استاندارد انتخاب می‌شوند و پایایی مرکب متغیرها نیز، به وسیله‌ی بارهای عاملی به دست می‌آید. لذا، روش پایایی مرکب، نسبت به آلفای کرونباخ برای به دست‌آوردن پایایی متغیرها در روش معادلات ساختاری مناسب‌تر بوده و با آن، پایایی مطلوب متغیرها نتیجه می‌شود.

روایی هم‌گرایی (AVE)

برای بررسی روایی هم‌گرایی هر سازه، از شاخص AVE^1 استفاده شد که نشان‌دهنده‌ی میانگین واریانس به اشتراک گذاشته بین هر سازه با شاخص‌های خود است. این مقدار، برای هر سازه بایستی بیش از $0/5$ (و یا $0/4$) باشد تا بتوان اظهار کرد که سازه‌ی موردنظر از نظر روایی معتبر است. نگاره ۹، روایی هم‌گرایی سازه‌ها را نشان می‌دهد.

نگاره ۹. روایی هم‌گرایی سازه‌ها

متغیر	AVE	نتیجه
مسئولیت‌پذیری اجتماعی	۰/۵۷۱	بالتر از ۰/۵؛ یعنی؛ سازه مورد نظر روایی معتبری دارد.
اجتناب مالیاتی	۱/۰۰۰	
سبک رهبری مالی	۰/۹۶۹	

در نگاره ۱۱، مشاهده می‌شود که AVE ، برای کلیه‌ی متغیرها در حد مطلوب بوده‌است.

¹ Average Variance Extracted

روایی و اِگرایی (با روش فورنل و لارکر)^۱

این روش، معیار مهم دیگری از روایی و اگرایی می‌باشد که میزان رابطه‌ی یک سازه با شاخص‌هایش در مقایسه‌ی رابطه‌ی آن سازه با سایر سازه‌ها است، به طوری که روایی و اگرایی قابل قبول یک مدل، حاکی از آن است که یک سازه در مدل، تعامل بیشتری با شاخص‌های خود دارد تا با سازه‌های دیگر. روایی و اگرایی وقتی در سطح قابل قبولی است که میزان AVE برای هر سازه، بیشتر از واریانس اشتراکی بین آن سازه با سازه‌های دیگر باشد (مربع مقدار ضرایب همبستگی بین سازه‌ها در مدل باشد) (فورنل و لارکر، ۱۹۸۱).

نگاره ۱۰، روایی و اگرایی سازه‌ها را نشان می‌دهد. در ماتریس فورنل و لارکر، مقدار جذر AVE متغیرها در قطر اصلی ماتریس همبستگی متغیرها وارد می‌شود که جذر AVE متغیرها در قطر اصلی ماتریس همبستگی متغیرها قرار گرفته‌است و همچنین، مقدار جذر AVE متغیرهای پژوهش از مقدار همبستگی میان آن‌ها در خانه‌های زیرین و چپ قطر اصلی ترتیب داده شده‌اند، بیش‌تر است.

نگاره ۱۰. روایی و اِگرایی سازه‌ها

متغیر	مسئولیت‌پذیری اجتماعی	اجتناب مالیاتی	سبک رهبری مالی
مسئولیت‌پذیری اجتماعی	۰/۸۲		
اجتناب مالیاتی	۰/۰۹	۰/۷۷	
سبک رهبری مالی	۰/۱۴	-۰/۰۴	۱/۰۰

با توجه به اطلاعات نگاره ۱۰، می‌توان گفت که در پژوهش حاضر، سازه‌ها در درون در مدل، تعامل بیش‌تری با شاخص‌های خود داشته‌اند تا با سازه‌های دیگر؛ لذا، روایی و اگرایی تمامی سازه‌ها در حد مطلوب قرار داشته‌است. این نتیجه، حاکی از روایی و اگرایی مناسب و برازش خوب مدل‌های اندازه‌گیری است.

اندازه‌گیری با معیار GOF

برای تعیین کیفیت کلی مدل، از این معیار استفاده‌شد. باید گفت که مدل PLS دو بخش را شامل می‌شود؛ مدل اندازه‌گیری و مدل معادلات ساختاری که با تأیید برازش آن، بررسی برازش یک مدل کامل می‌شود. مقدار GOF از طریق فرمول زیر محاسبه می‌شود:

$$GOF = \sqrt{\text{Communalities} \times R^2}$$

اگر مقدار شاخص GOF بیش‌تر و یا مساوی ۰/۰۱ باشد، حاکی از آن است که کیفیت مدل اندازه‌گیری، ضعیف و اگر بیش‌تر و یا مساوی ۰/۲۵ باشد، کیفیت متوسط و اگر بزرگ‌تر یا مساوی ۰/۳۵ باشد، نشان می‌دهد که مدل از کیفیت قوی برخوردار بوده‌است. با توجه به فرمول مذکور، مقدار شاخص GOF به صورت زیر خواهد بود:

$$GOF = \sqrt{0.83 \times 0.17} = 0.38$$

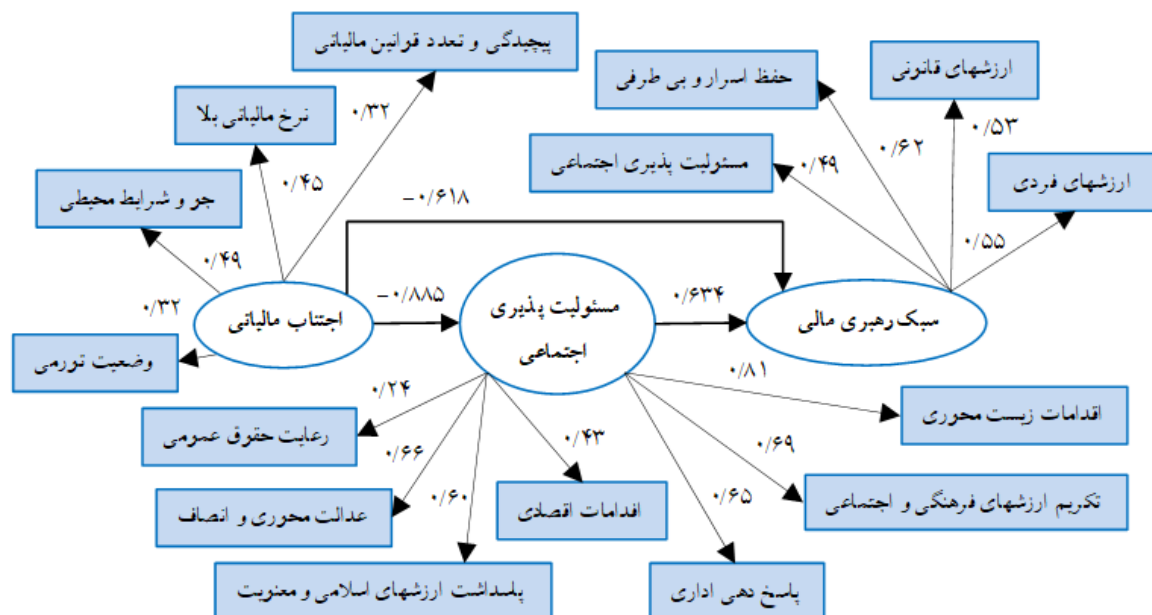
از آنجا که مقدار شاخص برای مدل برابر ۰/۳۸ برآورد شده که بزرگ‌تر از ۰/۳۵ می‌باشد، می‌توان گفت که مدل معادلات ساختاری و مدل اندازه‌گیری، کیفیت خوبی در تبیین رفتار متغیرهای درون‌زای داشته‌است.

برازش مدل معادلات ساختاری متغیرها

به منظور آزمون فرضیه‌های پژوهش، از معادلات ساختاری و روش PLS استفاده‌شد. با توجه به این که مدل معادلات ساختاری از کیفیت مناسبی برخوردار بوده‌است، مدل معادلات ساختاری برازش داده‌شده، معناداری و همچنین، میزان اثر هر سازه بر متغیر وابسته بررسی شد. در واقع، با برازش مدل معادلات ساختاری، فرضیه‌ها آزمون شدند که به این ترتیب، مدل معادلات

^۱ Fornell & Larcker

ساختاری برازش داده شده و معناداری مدل و همچنین، میزان اثر هر سازه بر متغیر وابسته بررسی گردید. لذا، مدل معادلات ساختاری به صورت نمودار ۲، برازش داده شد.

نمودار ۲. مدل برازش داده معادلات ساختاری متغیرها

در ادامه، با استفاده از الگوی بوت استرپ به محاسبه‌ی آماره‌ی T پرداخته شد. با توجه به مقادیر برآوردشده در نمودار ۲، می‌توان در مورد پذیرش یا عدم پذیرش معناداری روابط بین سازه‌ها، تصمیم‌گیری کرد. لذا، اگر آماره‌ی برآوردشده، بزرگ‌تر از $1/96$ و یا کوچک‌تر از $-1/96$ باشد، نشان از صحت رابطه‌ی بین سازه‌ها با اطمینان ۹۵ درصد بوده‌است. نگاره ۱۱ وضعیت روابط بین سازه‌ها با الگوی بوت استرپ نشان می‌دهد.

نگاره ۱۱. وضعیت روابط بین سازه‌ها با الگوی بوت استرپ

شماره‌ی فرضیه	مشخصه‌ی متغیر	آماره T	نتیجه‌ی رابطه‌ی بین سازه
اول	اجتناب مالیاتی ← سبک رهبری مالی	۳/۰۱۶	بزرگ‌تر از $1/96$ به معنای؛ وجود
دوم	اجتناب مالیاتی ← مسئولیت‌پذیری اجتماعی ← سبک رهبری مالی	۴/۰۵۲	رابطه‌ی معنادار بین سازه‌ها

بررسی رابطه‌ی اجتناب مالیاتی و سبک رهبری مالی

پس از برازش مدل با استفاده‌ی از آزمون معنی‌دار بودن ضریب مسیر برآوردشده، وجود یا عدم وجود رابطه‌ی معنی‌دار اجتناب مالیاتی و سبک رهبری مالی بررسی شد. نتایج حاصل از برازش مدل معادلات ساختاری در رابطه‌ی اجتناب مالیاتی و سبک رهبری مالی مربوط به فرضیه‌ی اول پژوهش، در نگاره ۱۲، نشان داده شده‌است.

نگاره ۱۲. برازش مدل معادلات ساختاری رابطه‌ی اجتناب مالیاتی و سبک رهبری مالی (فرضیه‌ی اول)

مشخصه‌ی متغیر	ضریب	انحراف استاندارد	آماره آزمون	مقدار احتمال
اجتناب مالیاتی ← سبک رهبری مالی	-۰/۲۲۲	۰/۲۶۱	۳/۰۱۶	۰/۰۰۰

در مورد رابطه‌ی اجتناب مالیاتی و سبک رهبری مالی، با توجه به این که p -مقدار کمتر از $0/05$ (سطح خطای آزمون) می‌باشد، نتیجه می‌شود که فرضیه‌ی صفر آزمون معنی‌دار بودن ضریب متغیر اجتناب مالیاتی و سبک رهبری مالی، رد می‌شود و با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت؛ بین اجتناب مالیاتی و سبک رهبری مالی، رابطه‌ی معناداری وجود دارد. همچنین، با توجه به این که ضریب این متغیر $0/222$ - برآورده شده که مقداری منفی می‌باشد، نتیجه می‌شود که با تعدیل اجتناب مالیاتی، سبک رهبری مالیاتی ارتقاء می‌یابد. به عبارتی، بین اجتناب مالیاتی و سبک رهبری مالی، رابطه‌ی معکوس و معناداری با شدت طیفی نسبتاً ضعیف برقرار می‌باشد (فرضیه‌ی اول پژوهش).

بررسی نقش مسئولیت‌پذیری اجتماعی در رابطه‌ی اجتناب مالیاتی و سبک رهبری مالی

در این مکانیزم، چنان‌چه برازش مدل معادلات ساختاری مناسب باشد. یعنی؛ شاخص‌های برازش مدل مطلوب باشند، پس از برازش مدل با استفاده از آزمون معنی‌دار بودن ضریب مسیر برآورده شده به بررسی اثر مسئولیت‌پذیری اجتماعی در رابطه‌ی اجتناب مالیاتی و سبک رهبری مالی، پرداخته می‌شود. چنان‌چه، ضریب اثر متقابل متغیر اجتناب مالیاتی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی معنادار نباشد، نتیجه می‌شود که مسئولیت‌پذیری اجتماعی نقش نداشته و اگر ضریب این متغیر معنادار باشد، نتیجه می‌شود که مسئولیت‌پذیری اجتماعی، نقش داشته‌است.

تصمیم‌گیری در مورد پذیرش یا رد معنی‌دار بودن ضریب، بر اساس سطح خطای آزمون T انجام می‌شود که اگر سطح معناداری آزمون از $0/05$ کمتر باشد، فرضیه‌ی صفر مبنی بر معنی‌دار بودن ضریب رد شده و چنان‌چه بیش‌تر باشد، فرضیه‌ی صفر تأیید می‌شود. شاخص‌های بررسی نیکویی برازش مدل برای نقش مسئولیت‌پذیری اجتماعی در رابطه‌ی اجتناب مالیاتی و سبک رهبری مالی، مربوط به فرضیه‌ی دوم، در نگاره ۱۳، نشان داده شده‌است.

نگاره ۱۳: وضعیت روابط بین سازه‌ها در اثر نقش مسئولیت‌پذیری اجتماعی در رابطه‌ی اجتناب مالیاتی و سبک رهبری مالی (فرضیه‌ی دوم پژوهش)

مشخصه	شاخص کای دو به درجه‌ی آزادی	شاخص CFI	شاخص GFI	شاخص RMSEA	شاخص AGFI
میزان	۲/۷۵۹	۰/۷۵۲	۰/۸۶۲	۰/۰۷۸	۰/۸۶۴
نتیجه	برازش خوب	برازش منطقی	برازش منطقی	برازش خوب	برازش منطقی

با توجه به نتایج نگاره ۱۳، ملاحظه می‌شود که شاخص‌های کای دو به درجه‌ی آزادی، RMSEA و سایر شاخص‌ها، مقدار مناسبی را دارا بوده‌است. بنابراین، برازش مدل معادلات ساختاری مناسب نتیجه‌گیری شده و پذیرفته می‌شود. در ادامه، برای ارزیابی نقش مسئولیت‌پذیری اجتماعی از دستور بوت استارپ^۱ استفاده شد که بر اساس آن با ۱۰۰۰ بار نمونه‌گیری در فاصله‌ی اطمینان ۹۵ درصدی، کم‌ترین و بیش‌ترین میزان رابطه‌ی غیرمستقیم متغیر اجتناب مالیاتی و سبک رهبری مالی از طریق مسئولیت‌پذیری اجتماعی، بدست آمد. نتایج حاصل از برازش مدل معادلات ساختاری اثر نقش مسئولیت‌پذیری اجتماعی در رابطه‌ی اجتناب مالیاتی و سبک رهبری مالی، مربوط به فرضیه‌ی دوم پژوهش، در نگاره ۱۴، نشان داده شده‌است.

نگاره ۱۴. ضریب مسیر غیرمستقیم رابطه‌ی اجتناب مالیاتی و سبک رهبری مالی از طریق نقش مسئولیت‌پذیری اجتماعی (فرضیه‌ی دوم پژوهش)

مسیر	برآورد غیراستاندارد β	خطای معیار	برآورد استاندارد β	آماره آزمون	مقدار احتمال
اجتناب مالیاتی $\leftarrow$ مسئولیت‌پذیری اجتماعی $\leftarrow$ سبک رهبری مالی	۱/۱۲	۰/۱۰۲	۰/۵۰۸	۴/۰۵۲	۰/۰۰۱

¹ Bootstrap

در مورد نقش مسئولیت‌پذیری اجتماعی در رابطه‌ی اجتناب مالیاتی و سبک رهبری مالی، با توجه به این که p -مقدار کوچک‌تر از ۰/۰۵ می‌باشد، نتیجه می‌شود که فرضیه‌ی صفر آزمون معنی‌دار بودن ضریب این متغیر رد می‌شود و با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت؛ مسئولیت‌پذیری اجتماعی اثر معنی‌داری بر رابطه‌ی اجتناب مالیاتی و سبک رهبری مالی دارد. همچنین، با توجه به این که مقدار β برابر ۰/۵۰۸ بدست آمده و علامت آن مثبت است که خود نشان از ارتباطی مستقیم دارد، بدین معنا است که ۵۰/۸ درصد از رابطه از طریق مسئولیت‌پذیری اجتماعی، تبیین شده‌است. نگاره ۱۵، خلاصه‌ی نتایج برازش مدل معادلات ساختاری آزمون فرضیه‌ها را نشان می‌دهد.

نگاره ۱۵. خلاصه‌ی نتایج فرضیه‌ها

شماره‌ی فرضیه	مشخصه‌ی متغیر	ضریب یا استاندارد β	انحراف یا خطای معیار	آماره آزمون	مقدار احتمال	نتیجه	نوع و شدت رابطه
اول	اجتناب مالیاتی $\leftarrow$ سبک رهبری مالی	-۰/۲۲۲	۰/۲۶۱	۳/۰۱۶	۰/۰۰۰	تأیید فرضیه	معکوس و معنی‌دار
دوم	اجتناب مالیاتی $\leftarrow$ مسئولیت‌پذیری اجتماعی $\leftarrow$ سبک رهبری مالی	۰/۵۰۸	۰/۱۰۲	۴/۰۵۲	۰/۰۰۱	تأیید فرضیه	مثبت و معنی‌دار

بحث و جمع‌بندی

مالیات مخارجی است که از سوی دولت‌ها بر کلیه‌ی واحدهای انتفاعی و شرکت‌های درآمدزا تحمیل می‌نماید. چنانچه شرکت‌ها و اشخاص حقوقی به عنوان واحدهایی تلقی شوند که در راستای مسئولیت‌پذیری اجتماعی فعال هستند، نشان می‌دهد که سطح معناداری متغیر برای تأثیر بر سبک رهبری مالی، بسیار اثرگذار است؛ لذا، می‌توان انتظار داشت که به دنبال راه کارهایی در جهت کاهش مالیات پرداختی خود باشند. فعالیت‌های اجتناب از پرداخت مالیات به طور متداول به ابزارهای صرفه‌جویی مالیات که منابع را از دولت به سهام‌داران انتقال می‌دهد و بنابراین، ارزش بعد از مالیات شرکت را افزایش می‌دهد، مربوط می‌شود و معنی‌مسابه‌ی با فعالیت‌های جسورانه مالیاتی، برنامه‌ریزی مالیاتی و مدیریت مالیات دارد. عوامل متعددی می‌تواند بر اجتناب از پرداخت مالیات شرکت‌ها، تأثیر بگذارد که با توجه به مبانی نظری و پیشینه پژوهش، یکی از این عوامل ویژگی‌ها و توانایی‌های خاص مدیران است. تأثیر توانایی مدیریت و راهبری شرکتی بر اجتناب مالیاتی، تحت یک رابطه‌ی تعدیل‌گر، می‌تواند منجر به سرمایه‌گذاری کارا گردد؛ زیرا مدیران شرکت‌ها، کارخانجات و واحدهای تولیدی و صنعتی با توانایی بالاتر، درک بهتری از محیط عملیاتی شرکت دارند. از این رو، آن‌ها را قادر می‌سازد تا تصمیم‌های تجاری بهتری با استراتژی‌های مالیاتی بگیرند و فرصت‌های برنامه‌ریزی مالیاتی را تعیین کنند. بنابراین، هنگامی که هزینه‌های فرصت مدیران کاهش می‌یابد، ارزش افزوده‌ی ایجادشده از فعالیت‌های اجتناب مالیاتی افزایش یافته و فعالیت‌های اجتناب مالیاتی، یک گزینه‌ی سرمایه‌گذاری با جذابیت بیش‌تر برای مدیران خواهد شد. بر این اساس پژوهش حاضر، به بررسی تأثیر اجتناب مالیاتی بر سبک رهبری مالی با در نظر گرفتن نقش مسئولیت‌پذیری اجتماعی پرداخته است. استفاده از معیار سنجش جهت آزمون رفتار اجتناب مالیاتی شرکت، می‌تواند استنباط غلطی از رفتار شرکت را به دنبال داشته باشد. لذا، در پژوهش حاضر، ابتدا بر مبنای اطلاعات حاصل از پاسخ آزمودنی‌ها، تأثیر گویه‌ها در شکل‌دهی شاخص‌های مجازی با مدل معادلات ساختاری بررسی شد. نتایج حاصله، حاکی از تأثیر گویه‌ها در ایجاد شاخص‌های مجازی، با نتایج متفاوت بود.

بر اساس نتایج آزمون فرضیه‌های پژوهش که رابطه‌ی اجتناب مالیاتی و سبک رهبری مالی، با ارتباطی منفی، معنادار شد و نقش مسئولیت‌پذیری اجتماعی در آن اثرگذاری، معنی‌دار شد. بر اساس مبانی نظری پژوهش، هر چه اجتناب مالیاتی بیشتر شود، نوع و سبک رهبری مالی شرکت‌ها تغییر می‌یابد. به عبارتی این شرکت‌ها از نظر سبک رهبری، از خلاء الزامات قانونی و

نقش مسئولیت‌پذیری اجتماعی در رابطه‌ی اجتناب مالیاتی و رهبری مالی

استانداردهای حسابداری استفاده نموده و به ارزش‌های فردی کمتر توجه می‌نمایند. یعنی هر چه اجتناب مالیاتی بیشتر شود، اخلاقیات کمتری در سطح مدیریت عالی شرکت‌ها رعایت می‌شود. نتایج حاصل با نتیجه پژوهش خزدوزی و همکاران (۱۳۹۵) به میزان زیادی همراستا است.

پیشنهادهای کاربردی بر مبنای نتایج فرضیه‌ها

- به سازمان مالیاتی پیشنهاد می‌شود برای جلوگیری از افول ارزش‌های فردی مدیران و افت معیارهای اخلاقی، جرایم بیشتری برای شرکت‌هایی که اجتناب مالیاتی بیشتری دارند وضع نماید.
- به نهادهای وضع‌کننده استاندارد پیشنهاد می‌شود در هنگام وضع استانداردهای حسابداری، معیارهای سخت‌گیرانه‌تری را در نظر بگیرند که مدیران نتوانند از خلا موجود در استانداردها استفاده و به سمت اجتناب مالیاتی روی آورند.
- به دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی پیشنهاد می‌شود در سرفصل‌های آموزشی از موضوعات مسئولیت‌پذیری اجتماعی بیشتر استفاده نمایند تا مدیران مسئولیت‌پذیرتر شده و اجتناب مالیاتی بر سبک رهبری آنها تاثیر منفی نداشته باشد. یعنی حتی با وجود خلا در استانداردها و قوانین، این اجتناب مالیاتی بر سبک رهبری آنها تاثیر منفی نداشته باشد.

پیشنهادهایی به سایر محققین

با هر پژوهش، محقق ابعاد گسترده‌تر و تازه‌تری از موضوع را کشف می‌کند که این می‌تواند نقطه‌ی آغازینی برای تحقیق‌های بعدی باشد. پاره‌ای از این موارد به شرح زیر هستند:

- انجام پژوهشی در خصوص سایر عوامل تاثیرگذار بر سبک مدیریتی از جمله اپیدمی کرونا.
- انجام پژوهش حاضر در دو گروه زن و مرد به صورت مجزا و مقایسه نتایج آن با پژوهش حاضر. همچنین انجام این پژوهش در سطح دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی کشور و مقایسه نتایج آن با پژوهش حاضر.
- استفاده از متغیر حاکمیت شرکتی به عنوان متغیر تعدیل گر و مقایسه آن با نتایج پژوهش حاضر.

منابع

- احمدپور، احمد، و شهسواری، معصومه. (۱۳۹۲). مدیریت سود و تأثیر کیفیت سود بر سودآوری آتی شرکت‌های ورشکسته بورس اوراق بهادار تهران. مطالعات تجربی حسابداری مالی، ۱۱(۴۱)، ۳۷-۵۸.
- جلیلی، صابر، و قیصری، فرزاد. (۱۳۹۳). بررسی ارتباط بین کیفیت سود و مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. دانش حسابرسی، ۱۴(۵۷)، ۱۴۷-۱۷۰.
- حاجی آبادی، حسن، و نخعی، حبیب‌الله. (۱۳۹۷). بررسی تأثیر آیین رفتار حرفه‌ای حسابداران در ارتقاء سبک‌های نوین رهبری مالی ذیحسابان، مدیران مالی و کارکنان بخش مالی دستگاه‌های اجرایی استان خراسان جنوبی. اولین همایش سراسری علم و فناوری هزاره سوم/اقتصاد، مدیریت و حسابداری/ایران، تهران.
- حاجی‌پور، فاطمه، و برزگر، دکتر الهه. (۱۳۹۹). اهمیت اخلاق و رهبری اخلاقی حسابداران بخش عمومی. حسابداری سلامت، ۱۹(۱)، ۱-۲۰.
- حجازی، رضوان، ابوحمزه، مینا، و میرزایی، محمدمهدی. (۱۳۹۴). مسئولیت اجتماعی و تمکین مالیاتی شرکتی (مطالعه‌ی موردی: اداره‌ی کل امور مالیاتی مؤدیان بزرگ). دانش حسابداری و حسابداری مدیریت، ۴(۱۶)، ۷۷-۹۰.
- حمیدیان، محسن. (۱۳۹۶). بررسی ابعاد مختلف راهبری شرکتی با اجتناب مالیاتی در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، دانش سرمایه‌گذاری، ۶(۲۳)، ۲۲۹-۲۴۴.
- خزدوزی، بیژن؛ دولابی، غزال، و مقصودی، افشین. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر اخلاق حرفه‌ای حسابداران در ارتقاء سبک‌های نوین رهبری مالی موسسات حسابرسی مورد مطالعه: موسسات حسابرسی سازمان بورس و اوراق بهادار تهران. پنجمین کنفرانس بین‌المللی حسابداری و مدیریت و دومین کنفرانس کارآفرینی و نوآوری‌های باز، تهران.

- دارابی، رؤیا، پاشانژاد، یوسف، و تدوین‌فر، اسماعیل. (۱۳۹۶). بررسی رابطه‌ی مسئولیت اجتماعی، عملکرد اقتصادی و اجتناب از مالیات شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران، *بررسی‌های حسابداری*، ۴(۱۵)، ۶۷-۹۲.
- رضایی، فرزین، و جعفری نیارکی، روح‌اله. (۱۳۹۴). بررسی رابطه‌ی بین اجتناب مالیاتی و تقلب در حسابداری شرکت‌ها. *پژوهشنامه‌ی مالیات*، ۲۶(۷۴)، ۱۰۹-۱۳۴.
- سبحانی، منوره، عطایی، محمد، معمارزاده طهران، غلامرضا، و البرزی، محمودی. (۱۳۹۹). طراحی مدل مسئولیت اجتماعی برای سازمان‌های دولتی ایران با رویکرد اخلاقی و راهبردی. *فرآیند مدیریت و توسعه*، ۳۳(۴)، ۳-۲۸.
- سیاسی، سحر، پارساپور، محمدرضا، و رضایت، محمد. (۱۳۹۵). طراحی مدل تأثیر بعد اقتصادی مسئولیت اجتماعی بر اجتناب مالیاتی با استفاده از رویکرد معادلات ساختاری. *پژوهشنامه‌ی مالیات*، ۲۵(۳۵)، ۱۵۸-۱۷۸.
- عزیزی، صدیقه، و جوکار، حسین. (۱۴۰۰). تأثیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی و نقش تعدیلی اندازه شرکت بر اجتناب مالیاتی با استفاده از معادلات ساختاری. *حسابداری و منافع اجتماعی*، ۱۱(۴)، ۱۲۳-۱۵۶.
- فرخ، سعید، و جهان‌شاد، آریتا. (۱۴۰۱). خودشیفتگی مدیران، انتخاب سبک‌های رهبری در حسابداری. *پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی*، ۱۴(۵۶)، ۲۲۱-۲۴۲.
- قادرزاده، کریم، و علوی، سیدمصطفی. (۱۴۰۱). اجتناب مالیاتی: مسئولیت اجتماعی و نقش تعدیل‌گر مالکیت خانوادگی. *دانش حسابداری*، ۱۲(۳)، ۱۱۱-۱۲۸.
- مسعودی، جواد. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر، رازداری و بیطرفی حسابداران در ارتقاء سبک‌های نوین رهبری مالی. *کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در مدیریت، اقتصاد و حسابداری*.
- هادیان، ابراهیم، و تحویلی، علی. (۱۳۹۲). شناسایی عوامل موثر بر فرار مالیاتی در اقتصاد ایران. *فصلنامه برنامه ریزی و بودجه*، ۱۸(۲)، ۳۹-۵۸.
- Abdullah Alshammari, S., Rehman, A. U., Abdullah Alreshoodi, S., & Abdul Rab, M. (2023). How entrepreneurial competencies influence the leadership style: A study of Saudi female entrepreneurs. *Cogent Business & Management*, 10(2).
- Ahmadpoor, A., & hahsavari, A. (2013). Earnings Management and the Effect of Earnings Quality on Future Profitability of the Tehran Stock Exchange Bankrupt Firms. *Empirical Studies in Financial Accounting*, 11(41), 37-58. (in Persian)
- Ahn, J., Shamim, A., & Park, J. (2021). Impacts of cruise industry corporate social responsibility reputation on customers' loyalty: Mediating role of trust and identification. *International Journal of Hospitality Management*, 92, 102706.
- AlMazrouei, H. (2025). The effect of COVID-19 on managerial leadership style within Australian public sector organizations. *Journal of General Management*, 50(4), 374-387.
- Azizi, S., & Jokar, H. (2022). The Effects of Corporate Social Responsibility and Moderating Role of Size Firm on the Tax Avoidance Using Structural Equation Modeling. *Journal of Accounting and Social Interests*, 11(4), 123-156. (in Persian)
- Darabi, R., Pashanejad, Y., & Tadayonfard, E. (2017). Examination of the Relationship between Social Responsibility, Economic Performance and Tax Avoidance in Companies Listed in the Tehran Stock Exchange. *Journal of Iranian Accounting Review*, 4(15), 67-92. (in Persian)
- Davis, A. K., Guenther, D. A., Krull, L. K., & Williams, B. M. (2016). Do socially responsible firms pay more taxes?. *The Accounting Review*, 91(1), 47-68.
- De Roeck, K., & Farooq, O. (2018). Corporate social responsibility and ethical leadership: Investigating their interactive effect on employees' socially responsible behaviors. *Journal of Business Ethics*, 151, 923-939.
- Duckett, H., & Macfarlane, E. (2003). Emotional intelligence and transformational leadership in retailing. *Leadership & Organization Development Journal*, 24(6), 309-317.

- Farokh, S., & Jahanshad, A. (2023). Managers Narcissism, Leadership Styles Choices and Decision Making in Accounting. *Empirical Research in Accounting*, 13(3), 261-290. (in Persian)
- Ferns, B., & Prakash, S. S. (2012). Emerging trends in corporate social responsibility (CSR) reporting by large corporations: a comparative analysis of corporate CSR reports by Western European and North American corporations. *Leadership, Corporate Responsibility*, 264-277.
- Firmansyah, A., Arham, A., Qadri, R., Wibowo, P., Irawan, F., Kustiani, N., Wijaya, S., Andriani, A., Arfiansyah, Z., Kurniawati, L., Maburur, A., Dinarjito, A., Kusumawati, R., & Mahrus, M. (2022). Political Connections, Investment Opportunity Sets, Tax Avoidance: Does Corporate Social Responsibility Disclosure in Indonesia Have A Role?. *Heliyon*, 8(8), e10155.
- Fornell, C., & Larcker, D. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable and measuring error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50.
- Ghaderzadeh, S. K., & Alavi, S. M. (2021). Tax Avoidance: Social Responsibility and the Moderator Role of Family Ownership. *Journal of Accounting Knowledge*, 12(3), 111-128. (in Persian)
- Hadian, E., & Tahvili, A. (2013). Tax Evasion and Its Determinants in the Iranian Economy (1971-2007). *JEPR*, 18(2), 39-58. (in Persian)
- Hajiabadi, H., & Nakhaei, H. (2018). Investigating the impact of the professional code of conduct for accountants in promoting new financial leadership styles of accountants, financial managers and employees of the financial department of executive agencies in South Khorasan Province. *First National Conference on Science and Technology of the Third Millennium of Economics, Management and Accounting of Iran*, Tehran. (in Persian)
- Hajipoor, F., & Barzegar, E. (2020). The Importance of Ethics and Ethical Leadership in Public Sector Accountants. *Journal of Health Accounting*, 9(1), 1-20. (in Persian)
- Hamidian, M. (2017). The Relation of Different Dimensions of Corporate Governance with Tax Avoidance in Accepted Companies on Tehran Stock Exchange. *Journal of Investment Knowledge*, 23(4), 229-244. (in Persian)
- Hanlon, M., & Heitzman, S. (2010). A review of tax research. *Journal of Accounting and Economics*, 50(2-3), 127-178.
- Hansen, E. (2010). *Responsible Leadership Systems — Integrating Corporate Responsibility into Leadership Systems*. An Empirical Analysis in Multinational Corporations.
- Hejazi, R., Abouhamzeh, M., & Mohammad, M. M. (2015). Social Responsibility and Corporate Tax Compliance (A Case study of Large Taxpayers Units). *Journal of Management Accounting and Auditing Knowledge*, 4(7), 77-90. (in Persian)
- Hoi, C. K., Wu, Q., & Zhang, H. (2013). Is corporate social responsibility (CSR) associated with tax avoidance? Evidence from irresponsible CSR activities. *The Accounting Review*, 88(6), 2025-2059.
- Huseynov, F., & Klamm, B. K. (2012). Tax avoidance, tax management and corporate social responsibility. *Journal of Corporate Finance*, 18(4), 804-827.
- Islam, T., Islam, R., Pitafi, A. H., Xiaobei, L., Rehmani, M., Irfan, M., & Mubarak, M. S. (2021). The impact of corporate social responsibility on customer loyalty: The mediating role of corporate reputation, customer satisfaction, and trust. *Sustainable Production and Consumption*, 25, 123-135.
- Jalili, S., & Gheysari, F. (2014). Investigating the relationship between earnings quality and social responsibility of listed company on Tehran Stock Exchange. *Journal of Auditing Knowledge*, 14(57), 147-172. (in Persian)
- Khazdozi, B., Dolabi, Gh., & Maghsoudi, A. (2016). Investigating the impact of accountants' professional ethics on promoting new styles of financial leadership of audit firms. Case

- study: Audit firms of Tehran Stock Exchange Organization. *Fifth International Conference on Accounting and Management and Second Conference on Entrepreneurship and Open Innovations*, Tehran. (in Persian)
- Kirat, M. (2015). Corporate Social Responsibility in the Oil and Gas Industry in Qatar Perceptions and Practices. *Public Relations Review*, 41(4), 438- 446.
- Laguir, I., Staglianò, R., & Elbaz, J. (2015). Does corporate social responsibility affect corporate tax aggressiveness?. *Journal of Cleaner Production*, 107, 662-675.
- Laksono, A. T., & Handayani, E. (2024). The Impact of Financial Distress, Women on Boards and Profitability on Corporate Tax Avoidance. *East Asian Journal of Multidisciplinary Research*, 3(3), 999-1018.
- Landolf, U. (2006). Tax and corporate responsibility. *International Tax Review*, 29(July), 6-9.
- Landry, S., Deslandes, M., & Fortin, A. (2013). Tax aggressiveness, corporate social responsibility, and ownership structure. *Journal of Accounting, Ethics & Public Policy*, 14(3), 611-645.
- Lanis, R., & Richardson, G. (2012). Corporate social responsibility and tax aggressiveness: an empirical analysis. *Journal of Accounting and Public Policy*, 31(1), 86-108.
- Lanis, R., & Richardson, G. (2015). Is corporate social responsibility performance associated with tax avoidance?. *Journal of Business Ethics*, 127(2), 439-457.
- Mallory, D. B., & Rupp, D. E. (2014). Good” leadership: Using corporate social responsibility to enhance leader-member exchange. *The Oxford handbook of leader member exchange*, 1-20.
- Masoudi, J. (2016). The effect of accountants' confidentiality and impartiality in promoting modern financial leadership styles. *Fifth International Conference on Modern Research in Management, Economics and Accounting*. (in Persian)
- Nurhasanah, S. U., & Fitriyani, S. (2023). Examining the Impact of Financial Distress, Tax Justice, Sustainable and Ethical Leadership on Tax Compliance. *Journal Rimba: Riset Ilmu manajemen Bisnis dan Akuntansi*, 1(2), 19-29.
- Paudel, R. (2024). The impact of automation and artificial intelligence on leadership and the workforce. *Indonesian Journal of Banking and Financial Technology (FINTECH)*, 2(2), 109-124.
- Purwaka, A J., Firmansyah, A., Qadri, R. A., Dinarjito, A., & Arfiansyah. Z. (2022). Cost Of Capital, Corporate Tax Plannings, And Corporate Social Responsibility Disclosure. *Jurnal Akuntansi*, 26(1), 1–22.
- Rezaei F., & Jafari Niaraki, R. (2015). The Relationship between Tax avoidance and firms' Accounting fraud. *Journal of Tax Research*, 23(26), 109-134. (in Persian)
- Sepasi, S., Parsapour, M. R., & Rezayat, M. (2017). Modeling the effect of the economic dimension of social responsibility on tax avoidance using structural equation modeling approach. *Journal of Tax Research*, 25(35), 158-178. (in Persian)
- Sobhani, M., Atayi, M., Memarzadeh, G., & Alborzi, M. (2021). A Social Responsibility Model with an Ethical-Strategic Approach for Iranian Public Organizations. *JMDP*, 33(4), 3-28. (in Persian)
- Wuryania, E., Rodlib, A. F., Sutarsib, S., Dewib, N. N., & Arifb, D. (2021). Analysis of decision support system on situational leadership styles on work motivation and employee performance. *Management Science Letters*, 11, 365-372.
- Zhao, L., Yang, M. M., Wang, Z., & Michelson, G. (2023). Trends in the dynamic evolution of corporate social responsibility and leadership: A literature review and bibliometric analysis. *Journal of Business Ethics*, 182(1), 135-157.